

א-י שבא עליה באונם של האשה, שהרי אשת ישראל אינה נאסרת על בעלה כשנאנסה, ולפיכך יש לו תקנה אם לא הוליד ממנה ממזר.

כאן — שאמרו: אפילו לא הוליד ממנה אין לו תקנה — כשבא עליה ברצון האשה, שהרי נאסרה על בעלה.

ואיבעית אימא, הא והא באונם, ולא קשיא:

כאן באשת כהן, הנאסרת על בעלה אפילו באונם.

כאן באשת ישראל, שאינה נאסרת על בעלה כשנאנסה.

כתיב: **וליוצא ולבא אין שלום.**

אמר רב: כיון שיוצא אדם מדבר הלכה [משניות], **ובא לדבר מקרא** שאין לפסוק הימנו, **שוב אין לו שלום** בדבר הוראה.

ושמואל אמר: זה הפורש מתלמוד [שהוא דברי החכמים, שהם מדקדקים לבאר את המשניות הסותרות זו את זו, ולמצוא טעם לפטור ולחובה לאיסור והיתר] **למשנה** [גירסת המשניות כפי שהיא לפנינו].

שאם יצא מן התלמוד ונתן עיסקו לגירסת המשניות, שוב אין לו שלום בדבר הוראה, שאין הוראה נכונה בדבר משנה. שהרי כמה משניות יש שאין דבריהן מכוונין ותירצום החכמים, כגון "חסורי מחסרא והכי קתני", "הא מני רבי פלוני היא", ואין הלכה כמותו.

ורבי יוחנן אמר: אפילו הפורש מש"ס [תלמוד] ירושלמי לש"ס בבלי אין לו שלום בדבר הלכה. כיון שהוא עמוק, ואינו יכול להוציא ממנו הלכה ברורה. וכדאמרינן בסנהדרין [כד א] "במחשכים הושיבני כמתי עולם" זו הש"ס של בבלי.⁽¹⁾

מתניתין:

הנודר נדר ומצא "פתח" להתחרט על נדרו, הרי זה הולך אצל חכם, ומפרט את נדרו ואת פתחו, או שאומר לחכם שהוא מתחרט על הנדר, והחכם מתיר לו את נדרו.

היתר נדרים שאמרו חכמים — **פורחין הן באויר!**

כלומר: מעט רמז יש במקרא על זה, **ואין לחם** מקרא בתורה **על מה שיפמכו**, אלא שכן מסור לחכמים בתורה שבעל פה.⁽²⁾

1. הריטב"א ביומא כתב בשם הרמב"ן [הביאו הכותב בעין יעקב] בביאור מה שאמרו: "במחשכים הושיבני כמתי עולם, זה תלמוד בבלי", שהוא מפני שלא היו נהירים להם טעמי המשניות כמו לחכמי ארץ ישראל מפני גזירות השמד שהיו עליהם, וכל זה בימי רבה ורב יוסף ואביי ורבה, אבל אחר כך נתגברה התורה בכבל

וכל שכן בימי רב אשי.
2. רש"י לא ביאר מה הוא "מעט הרמז" שיש במקרא, ומפרשי המשנה פירשו: "לא יחל דברו" — אבל אחרים מוחלין לו! וצריך ביאור, דבגמרא משמע כי מקרא זה הוא סמך גמור. גם צריך ביאור כיון שיש לו רמז במקרא, מה בין זה להררים התלויים בשערה?!

אחת הפלאה [פירושה] הוא לאיפור כשמפרש את נדרו.

ואחת הפלאה [פירושה] הוא לחיתר, כשמפרש לפני החכם ואומר: כן נדרתי, ורק לדעת כן נדרתי. אבל לדעת אחרת – לא נדרתי! כדי שיתיר לו החכם את נדרו.

רבי יהושע אומר: יש להם על מה שיסמכו.

שנאמר: "אשר נשבעתי באפי אם יבואן [דור המדבר] אל מנוחתי [לעולם הבא, תוספות]."

ולמה אמר הכתוב: אשר נשבעתי "באפי"? והרי לא היה לו לומר אלא "אשר נשבעתי", כדי ללמדך: באפי [בכעס] נשבעתי, ואחר כך חזרתי בי משבועתי!

כלומר: יכול אני להישאל עליה לפי שמחמת אפי הוא שנשבעתי, ולא בדעת מיושבת, [רש"י, וראה שפת אמת].⁽³⁾

רבי יצחק אומר: יש להם על מה שיסמכו.

שנאמר בתרומת המשכן שהביאו בני ישראל: כל נדיב "לבו" יביאה את תרומת ה'. הרי למדת: אם עודנו לבו נודבו, אז יביא, אבל אם אין לבו עליו, לפי שמתחרט מנדרו ונדבתו, לא יביא, לפי שהחכם יתיר לו.

חנניא בן אחי רבי יהושע אומר: יש להם על מה שיסמכו.

ואילו חלק מחלכות שבת, וכן הלכות חגיגות ברגלים, וחלק מדיני המעילות מן ההקדש – הרי הם כ"הררים התלויין בשערה" [כמי שתולה הר על שערות הראש] –

כיון שהן מקרא מועט וחלכות מרובות. הלכות אלו תלויות ברמז מקרא מועט [רש"י].

ואילו הדינין [משפטי הממונות], והעבודות בבית המקדש, המהרות והטמאות, ודיני עריות – יש להן על מה שיסמכו!

כלומר: סמך מרובה יש להן [אבל אינם מפורשים].

והן הן גופי תורה, מפרש בגמרא.

גמרא:

תניא, נחלקו תנאים על המשנה האומרת שהיתר הנדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו, והם סוברים כי יש להם על מי שיסמכו, אלא שנחלקו היכן ההחתר כתוב בתורה:

רבי אליעזר אומר: יש להם להיתר הנדרים על מה שיסמכו.

שנאמר בפרשת ערכין: "כי יפליא נדר בערכך", ונאמר בפרשת הנזיר: "כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה", הרי נאמר בתורה שתי פעמים לשון הפלאה:

הביא פסוק זה ללמוד הימנו שאין להם חלק לעולם הבא, ורבי ישמעאל חולק וסבירא ליה

3. בגמרא סנהדרין קי ב, נחלקו תנאים אם דור המדבר יש להם חלק לעולם הבא, ורבי עקיבא

שנאמר: **נשבעתי "ואקיימה" לשמור משפטי צדקך.**

לא היה לו לומר אלא: נשבעתי לשמור משפטי צדקך, ולמה אמר "ואקיימה", כדי ללמדך: אם ארצה אקיים, ואם לא, אלך אצל חכם, ויתיר לי שבועתי.

אמר רב יהודה אמר שמואל: **אי הואי התם אמרי להו [לו הייתי שם הייתי אומר לתנאים האלו]: דידי עדיפא מדידכו [סמך שלי עדיף משלכם]:**

שנאמר: **לא יחל דברו! הוא עצמו אינו מחל [לשון חילול] דברו, אבל אחרים [חכם] מחלין לו, [על פי הגירסא ביעב"ץ ובברכות לב א].**

אמר רבא: **לכולהו [כל ההסמכתאות שהביאו התנאים] אית להו פירכא [יש להשיב עליהם], לבר מדשמואל, דלית ליה פירכא [חוץ מן הסמך שהביא שמואל שאין להשיב עליו כלום]! כי:**

דאי מדרבי אליעזר, שהסמך היתר הנדרים מ"כי יפליא כי יפליא", יש להשיב: **דלמא כפל ההפלאה בא ללמד כדרבי יהודה שאמר משום רבי טרפון.**

דתניא: **רבי יהודה אומר משום רבי טרפון: שנים שהיו יושבין ועבר אחד לפניהם, ואמר האחד: הריני נזיר שזה העובר נזיר [כלומר: אם אינו נזיר אז הריני נזיר], והשני אמר: הריני נזיר שזה העובר אינו נזיר, ולבסוף נמצא כדברי אחד מהם, מכל מקום אין אפילו אחד מהם נזיר.**

לפי שלא ניתנה נזירות אלא להפלאה, אין נדר לנזירות מחייב את הנודר, אם נזר בתלייה ובספק, אלא נזירות מופלאת ומפורשת [ודאית].

ואי מדרבי יהושע שהסמך היתר הנדרים מ"אשר נשבעתי באפי", יש להשיב: **דלמא הכי קאמר: באפי נשבעתי, ולא הדרנא בי.**

ואי מדרבי יצחק שהסמך היתר הנדרים מ"כל נדיב לבו", יש להשיב: **דלמא לכן אמר הכתוב: "לבו", כדי לאפוקי מדשמואל.**

דאמר שמואל: **גמר לנודר כלבו — צריך שיוציא בשפתיו.**

והא קא משמע לן: **דאף על גב דלא הוציא בשפתיו נדרו נדר [ראה תוספת ביאור בהערות].⁽⁴⁾**

שיש להם חלק לעולם הבא, "אלא מה אני מקיים אשר נשבעתי באפי, באפי נשבעתי וחזרני בי".

4. נחלקו רש"י ותוספות בדעת שמואל: שיטת רש"י: שמואל אינו מחלק בין נדרי חולין לנדרי הקדש. וסתם רש"י ולא פירש, אם מה שאמרו: לאפוקי מדשמואל, היינו מכל דבריו, ואפילו

בחולין אינו צריך להוציא בשפתיו, או שמא לא אמרו לאפוקי מדשמואל אלא ממה שהשוה נדרי הקדש לחולין, והפסוק "כל נדיב לבו" המדבר בקדשים, ללמד הוא בא שבקדשים לא בעינן דיבור.

שיטת תוספות [כפי שפירשה הב"ח]: אף שמואל לא אמר אלא בחולין ומודה בקדשים, ומה שאמרו: לאפוקי מדשמואל, היינו שאף בחולין אין צריך להוציא בשפתיו.

[רש"י] שאינו מפורש בתורה, אלא הוא כ"תלוי בשערה".

דאמר רבי אבא: החופר גומא בשבת בביתו או בחצירו [שאם היה צריך לגומא עצמה הוא עובר על מלאכת בונה], ואין צריך את הגומא, אלא חופר אותה רק לעפרה, שהוא זקוק לעפר ולכן הוא חופר — הרי הוא פטור עליה, וכדמפרש טעמא ואזיל, ודין זה אין לו אלא רמז במקרא, וכדמפרש ואזיל.

ומבאר הגמרא: **כמאן** אמר רבי אבא את דינו שהוא פטור?

שמה דוקא **כרבי שמעון**, דאמר [גבי מוציא את המת במטה בשבת כדי לקוברו]: **מלאכה שאינה צריכה לגופה** [שברצונו לא היתה באה אליו, ולא היה צריך לה, רש"י] הרי זה פטור עליה אם עשאה בשבת.

ואף אדם זה, החופר בשבת לצורך העפר ואינו צריך את מלאכת הבנין שבחפירת הגומא, הרי הוא פטור עליה לפי רבי שמעון.

ולא כרבי יהודה, שנחלק עליו, וסובר שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה? אין זה נכון.

ואי מרחנניא בן אחי רבי יהושע, שהסמיך היתר הנדרים מ"נשבעתי ואקימה לשמור משפטי צדק", יש להשיב: **דלמא** בא הכתוב כדי ללמד כדרב גידל אמר רב.

דאמר רב גידל אמר רב: מניין שנשבעין "לקיים" את המצוה, כלומר: מצוה שיהא אדם נשבע לקיים מצוה, כדי שימהר ויזדרז לקיימה [רש"י]?

שנאמר: נשבעתי ואקימה לשמור משפטי צדק. (5)

אלא דשמואל, שהסמיך היתר הנדרים מ"לא יחל" — לית ליה פירכא.

אמר רבא, ואיתימא רב נחמן בר יצחק על דברי שמואל ביחס לדברי שאר התנאים: היינו דאמרי אינשי: **טבא הדא פלפלתא חריפא, ממלי צנא דקרי.** יפה גרעין אחד של פלפל חריף מסל מלא קשואים.

שינונו במשנה: **הלכות שבת** הרי הן כהררין התלוין בשערה:

ותמהינן: הרי הלכות שבת **מיכתב כתיבן** בתורה במפורש, ואינם "תלויים בשערה", בלבד?!

ומשינן: **לא צריכא אלא לכדרבי אבא,** לחידוש דינו של רבי אבא, וכיוצא בזה

ולא לקרבן, הואיל וכבר מושבע ועומד הוא מהר סיני, ואין שבועה חלה על שבועה.

אבל דעת התוספות שם, שאין השבועה חלה אפילו לענין איסור, ומה שאמרו: מניין שנשבעין לקיים את המצוה כדי לזרז עצמו, היינו שאין בזה איסור מוציא שם שמים לבטלה כיון שהשבועה לא חלה, וכן ביאר המאירי כאן,

5. כעין זה פירש גם הר"ן בנדרים ח א: מנין שדבר הגון הוא להשבע לקיים את המצוה, ואפילו כשרים שנמנעין משבועה נשבעין הן בכך [כדי לזרז את עצמם, כמבואר בגמרא שם]. שנאמר: נשבעתי ואקימה, כלומר: שהרי דוד היה עושה כן. ומבואר בר"ן שם, שהשבועה חלה לאיסור

אלא, זה שאמר רבי אבא החופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה פטור עליה — **אפילו תימא לרבי יהודה**, שנחלק בהוצאת המת, ומחייב עליה אפילו שאינה צריכה לגופה, מודה הוא בחופר גומא שהוא פטור, כי:

התם גבי הוצאת המת מתקן הוא, אבל **הכא בחופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה**, הרי **מקלקל הוא** את חצירו, ואף לרבי יהודה פטור. (6)

ומאי בהררין התלויין בשערה [על איזה רמז דין זה נסמך ואינו אלא שערה]?

ב-י ומפרשין: כי טעם הפטור כאן [בין לרבי שמעון בין לרבי יהודה], הוא משום ש"מלאכת מחשבת" הוא שאסרה תורה.

ואינו אלא שערה, כיון ש"מלאכת מחשבת" לא כתיבא גבי שבת, אלא במלאכת המשכן הוא נכתב, ומתוך סמיכות פרשת שבת למלאכת המשכן [בפרשת ויקהל] אנו למדים שלא אסרה תורה בשבת אלא מלאכת מחשבת. שנינו במשנה: **הגיגות והמעילות**, הרי הם כהררים התלויין בשערה:

ותמהינן: הרי חגיגות **מיכתב כתיבן** [כתובים הם במפורש] בתורה, שנאמר: **וחגותם אותו חג לה'**, והאיך שנינו שהחגיגות תלויות בשערה!?

ומשנינן: **לא צריכא**, לפיכך חשובים הם כהררים התלויים בשערה, מפני שאין הפסוק מוכרח לפרשו על קרבן חגיגה.

וכדאמר ליה רב פפא לאביי: ממאי דהאי "וחגותם אותו חג לה'" פירושו: זביחה, ובא ללמד על קרבן חגיגה?

והרי **דילמא: חוגו חגא** [הרבו שמחה וחגיגה] **קאמר רחמנא!**!

והואיל ואין מוכרח לפרש את הפסוק על קרבן חגיגה, אין קרבן חגיגה אלא כתלוי ב"שערה".

ותמהה הגמרא על שאמרנו כי אין הכרח לפרש את הכתוב על קרבן חגיגה [ולכן אינם אלא כהררים התלויים בשערה]:

אלא מעתה, שלשון "וחגותם" אינו בהכרח קרבן, וכי נאמר כי הא **דכתיב** במצרים: ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה: כה אמר ה' שלח את עמי "זיחוגו" לי **במדבר**, הכי נמי תפרש שאין הכוונה לקרבן, אלא: **חוגו חגא הוא!**!

והרי ודאי שקרבן הוא! וכדמפרש ואזיל; וכשם שמתפרש לשון חגיגה במצרים לקרבן, כך פשיטא שהחגיגה האמורה ביום

6. כתבו התוספות: אליבא דרבי יהודה, שמשנתנו מדברת בדין מקלקל, הוא הדין שהיה אפשר לפרש זאת על כל המקלקלין, ולא דוקא חופר גומא. אלא רבותא קא משמע לן, שאפילו כשצריך הוא לעפר, חשוב מקלקל, כיון שאין צריך את הגומא עצמה, שהיא היא המלאכה. ובדברי התוס' האלה יש גם מענה על השאלה

וראה לשון התוספות כאן. ורבינו חננאל פירש כאן: דילמא כדרב גידל אמר רב, ולהודיע כי הנשבע "לקיים" מצוה שבועה חלה עליו, שנאמר נשבעתי "ואקיימה" לשמור משפטי צדקך, מכלל שיש שבועה אחרת שאינו חייב לקיימה, כגון הנשבע לבטל את המצוה.